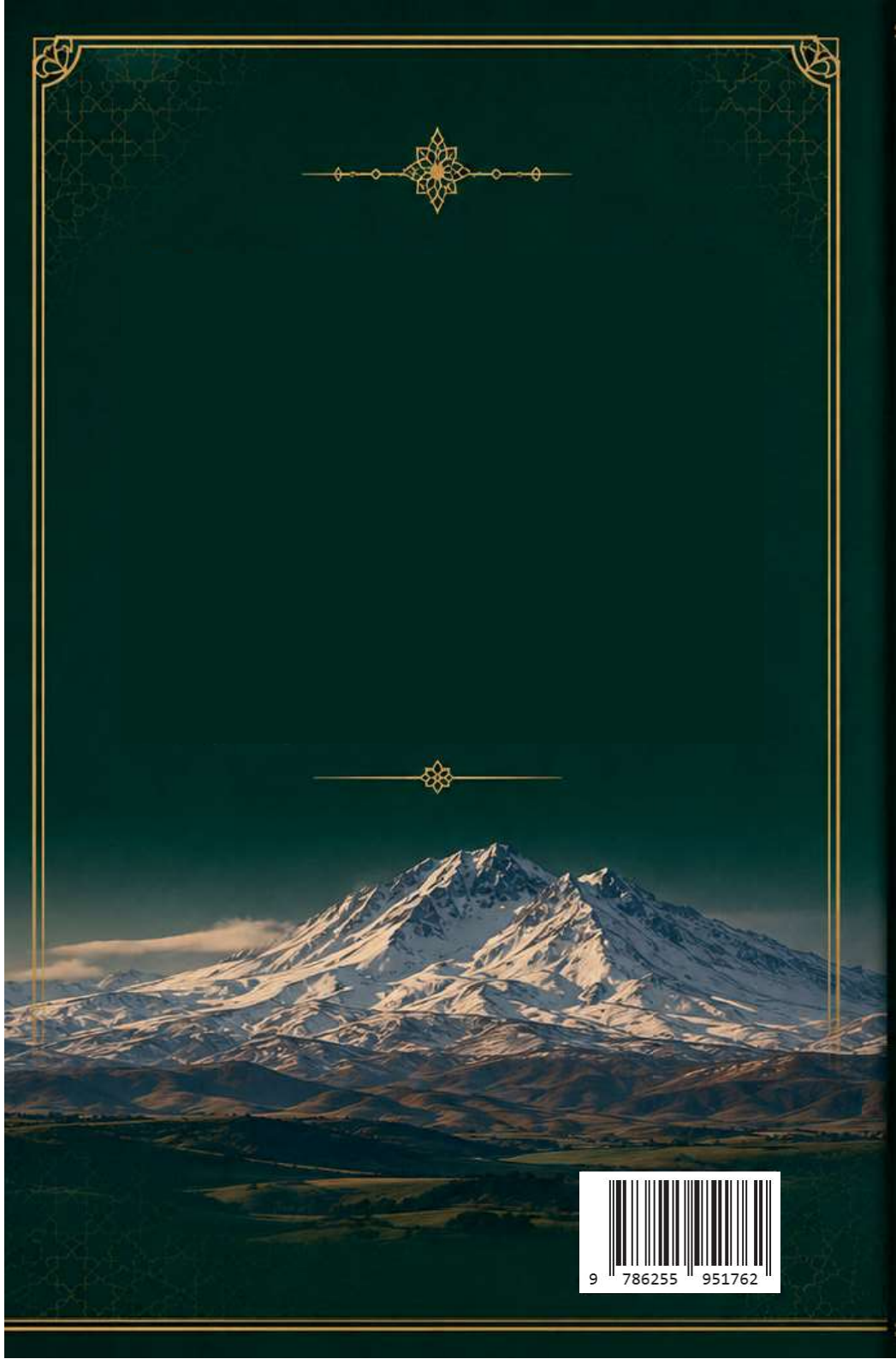

9 786255 951762

İLAHİYAT VE SOSYAL BİLİMLER ARAŞTIRMALARI -1-

İLAHİYAT VE SOSYAL BİLİMLER

ARAŞTIRMALARI -1-

Editörler
Prof. Dr. Alparslan HANZADE
Prof. Dr. İbrahim Halil ERDOĞAN
Prof. Dr. Mehmet DALKILIÇ

Kimlik Yayınları

İLAHİYAT VE SOSYAL BİLİMLER ARAŞTIRMALARI -1-

Editörle

Prof. Dr. Alparslan HANZADE

Prof. Dr. İbrahim Halil ERDOĞAN

Prof. Dr. Mehmet DALKILIÇ

Kayseri, Ağustos 2026

Kimlik Yayınları

İLAHİYAT VE SOSYAL BİLİMLER ARAŞTIRMALARI -1-

Editörler
Prof. Dr. Alparslan HANZADE
Prof. Dr. İbrahim Halil ERDOĞAN
Prof. Dr. Mehmet DALKILIÇ

İç Tasarım ve Yayına Hazırlayan
Cihan ER

Kapak Tasarımı ve Grafik
Erol ATICI

Baskı ve Cilt
Tezmer Kitap
Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
ÖSYM Bürosu Karşısı / KAYSERİ
Tel: 0 352 207 66 66 - 31029
Sertifika No: 52115 / tezmer@yandex.com

E - Kitap
Ağustos 2026

ISBN
978-625-5951-76-2

T.C. Kültür Bakanlığı
Yayıncılık Sertifika No
52115

Kimlik

Köşk Mah. Ahmet El Biruni Cad. No: 8
Melikgazi / KAYSERİ
Tel: 0 352 207 66 66 / 31029 – 0 544 616 00 38
web: www.kimlikyayinevi.com

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır.

Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında gerek metin, gerek görsel malzeme yayınevinden izin alınmadan hiçbir yolla çoğaltılamaz, yayınlanamaz ve dağıtılamaz…

ÖNSÖZ

Uluslararası İlahiyat ve Sosyal Bilimler isimli bu kitap, ilahiyat ve sosyal bilimlerin kesişim kümesinde yer alan güncel meseleleri disiplinlerarası bir perspektifle ele almayı hedefleyen akademik bir eserdir. Modern dünyanın karmaşık yapısı içerisinde din, toplum, kültür ve insan arasındaki dinamik ilişkilerin akademik bir titizlikle incelenmesi, yalnızca teorik bilgi üretimine katkı sağlamakla kalmayacak; aynı zamanda toplumsal sorunlara sürdürülebilir çözümler sunma noktasında yeni ufuklar açacaktır.

Bu mütevazi çalışmamız, ilahiyat ve sosyal bilimler alanlarında farklı uzmanlık alanlarından gelen akademisyenleri bir araya getirerek, "Menşe–i **ulemâ**, **Makarr**–ı **ulemâ**" olan Kayseri'nin köklü tarihi ve kültürel mirası üzerinden özgün bir katkı sunmayı amaçlamaktadır. Bilginin paylaşıldıkça çoğaldığı ve disiplinler arası diyaloğun zenginleştirdiği günümüzde gelenek ile modernite arasında güçlü bir köprü kurarak geleceğin akademik projeksiyonlarına ışık tutması temel gayemizdir.

Ağustos 2026,

KAYSERİ

İÇİNDEKİLER

NECÎB MAHFÛZ'UN "USRATUN ENÂHA ALEYHE'D-DEHR" ADLI KISA ÖYKÜSÜNÜN ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME 1
Ahmed ALİOĞLU

MUSTAFA ASIM KÖKSAL'IN ESERLERİNDE ARAP DİLBİLİM KAYNAKLARININ KULLANIMI 27
Hasan NAVRUZ*

AFRİKA ARAP ŞİİRİNDE ŞEÂİR: NİJERYALI ŞAİR CÜNEYD MUHAMMED EL-BUHÂRÎ'NİN (Ö. 1420 / 1999) "HAMİDTU İLÂHİ" ŞİİRİ ÜZERİNE GÖSTERGEBİLİMSEL BİR YAKLAŞIM 41
Mohamadou Aboubacar MAIGA

YORUM OLGUSUNUN DİLSEL TEMELLERİNİN TESPİTİ 60
Yunus Emre ÖZTÜRK & Mehmet Şirin ÇINAR

MUSTAFA ASIM KÖKSAL'IN KURAN-I KERİM'İN AYET SAYISI İLE İLGİLİ VERDİĞİ BİLGİNİN KAYNAĞI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ 72
Abdullah BENLİ

SÛFÎZÂDE MEHMED EFENDİ'NİN *MANZÛM CEZERÎ TERCÜMESİ* 87
Yasin ÇÖLLÜ

ASIM KÖKSAL'IN "İSLAM TARİHİ" İSİMLİ ESERİNDE SİYER-TEFSİR İLİŞKİSİ (ENFAL SURESİ ÖRNEĞİ) 124
Mehmet DEMİRCİ

MEHMET ZEKİ DUMAN VE BEYANU'L-HAK -KUR'AN-I KERİM'İN NÜZUL SIRASINA GÖRE TEFSİRİ- 140
Şahin GÜVEN

MUSTAFA ASIM KÖKSAL'IN "PEYGAMBERLER TARİHİ" KİTABINDAKİ HZ. YAKUP VE HZ. YUSUF BÖLÜMÜNÜN KUR'AN KISSALARININ VERDİĞİ MESAJLAR BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ 153
Yaşar ATİLA

KUR'ÂN VE SÜNNET ODAKLI BESLENME OBEZİTEYİ ÖNLER Mİ?.....169
Ayşe BAHŞIŞ

KUR'AN'A GÖRE MAHREMİYETİN KARAKTER İNŞASINDAKİ YERİ.....179
Ebrar YALÇINKAYA

KUR'ANDA GEÇEN DUALARIN DİDAKTİK BOYUTU : HZ İBRAHİM ÖRNEĞİ.....188
Mustafa BIYIK

LOKMAN SURESİ BAĞLAMINDA MANEVİ DANIŞMANLIĞIN MAHİYETİ VE İŞLEVSELLİĞİ.....199
Azize KENDİRLİ

HİCRİ İLK ÜÇ ASIRDA SERAHS'TA HADİS İLMİNİN DURUMU.....209
Dursun SARI

MUSTAFA ÂSIM KÖKSAL'IN FIKHÎ KONUMU VE İSLÂM İLMİHÂLLERİNİN NİCELİK VE NİTELİK AÇISINDAN KRİTİĞİ 229
Menderes GÜRKAN

DİNİ OTORİTE AÇISINDAN SAHÂBÎ VE SAHÂBÎ KAVLİNİN HÜKÜM KOYMADAKİ ETKİSİ 253
Mustafa AKGÖZ

SİVAS ZİYABEY YAZMA ESER KÜTÜPHANESİ'NDE KORUNAN EBUSSUUD MUHAMMED B. MUHAMMED EL-İMADİ'NİN İRŞADÜ'L-AKLİ'S-SELİM İLA MEZAYE' L -KİTABİ'L-KERİM İSİMLİ ESERİNİN TEZYÎNAT BAKIMINDAN İNCELENMESİ 271
Fatmagül SAKLAVCI

İNGİLİZ İŞGALİ GÖLGESİNDE OSMANLI–MISIR İLİŞKİLERİ VE MUSTAFA KAMİL PAŞA'NIN SİYASÎ VE FİKRÎ MÜCADELESİ 295
Dr. Mohamed Shaaban ABDELHAMİD

ANADOLU SELÇUKLU DEVLETİNDE TIP İLMİNDE BIRAKILAN BİR MİRAS: GEVHER NESİBE SULTAN DÂRÜŞŞİFÂSI 313
Huriye ERTEN & Yılmaz ÇELİK

ASIM KÖKSAL'IN ORYANTALİST CAETANİ'YE KARŞI SÜNNET MÜDAFASI.....327
Orhan YILMAZ

MUSTAFA ASIM KÖKSAL'IN SİYER METODOLOJİSİNDE "DELÂİLÜ'N-NÜBÜVVE" KAYNAKLARININ KULLANIMI VE MUCİZE HABERLERİNE YAKLAŞIMI.....339

Kamuran KARAHAMZA
MUSTAFA ASIM KÖKSAL'IN SİYER YAZICILIĞINDA HZ. PEYGAMBER'İN TAİF YOLCULUĞU MESELESİNE METODOLOJİK BİR YAKLAŞIM 355
Mine Nur ÖZGEN ve Yılmaz ÇELİK

AHMET HADİ MAKSÛDÎ VE MÎZANU'L-EFKÂR ADLI ESERİ.....369
Ahmet Kamil CİHAN ve Kamilia- NAZMETDİNOVA

LEONE CAETANİ'NİN İSLAM TARİHİ ADLI KİTABINA MUSTAFA ASIM KÖKSAL'IN YAZDIĞI REDDİYE KİTABININ DİNLER TARİHİ BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ 377
Mustafa ÜNAL

ONTOLOJİK VE YAPISALCI YAKLAŞIM PERSPEKTİFİNDEN TÜRK YARATILIŞ DESTANLARININ KURUCU İMGESİ "SU"YA FARKLI BİR BAKIŞ 385
Hakan ALBAYRAK

ALEVİLİK İNANÇ İLKELERİ VE KÜLTÜRÜNÜN CEM EVİ MİMARİSİNE ETKİLERİ: KAYSERİ ÖRNEĞİ.....401
Neslihan BABACAN

İNKÂRCI KAVİMLERİN İNKÂRI SEÇMELERİNİN ALTINDA YATAN TEMEL DİNAMİK SEBEPLER 419
Kadir AKTAY

DİNİ KONULARIN SOSYAL MEDYA ARAÇLARINDAN ÖĞRENİLMESİ: FIRSATLAR, RİSKLER VE DİJİTAL DİNİ OKURYAZARLIK.....427
Emrah Duman & Cem AKPOLAT

DİYALEKTİK YÖNTEM BAĞLAMINDA TAHRÎM SURESİ 10-12.AYETLERİNE PEDAGOJİK BİR YAKLAŞIM 445
Fatma Betül TEKELİOĞLU

MÛCİZELERİN PEYGAMBERLİK İDDİASININ DOĞRULUĞUNA DELALETİ ÜZERİNE.....455
Ahmet Nusret ÖZDİL

THE INFLUENCE OF ALEVİ BELIEF PRINCIPLES AND CULTURE ON CEMEVİ ARCHITECTURE: THE CASE OF KAYSERİ

Neslihan BABACAN[*]

Abstract

The subject of this paper is to reveal the reflections of Alevi belief principles and culture on the architecture of cemevis in Kayseri. The study aims to examine the architectural, spatial, and functional characteristics of cemevis in Kayseri within the context of this belief system and culture, and to identify the symbolic meanings embedded in these elements. The scope of the research consists of cemevis that have operated within the provincial borders of Kayseri.

A qualitative research method was employed in this study; document analysis, interviews, and observation/field research were used as data collection techniques. Documents were examined through the review of archival records, travel books, articles, books, conference papers, and theses. The Hacı Bektaş-ı Veli Cemevi was visited, and participation was made in the courses of the Kayseri Cemevi Alevi Academy. In addition, personal interviews were conducted with Abbas TAN, President of the Kayseri Hacı Bektaş-ı Veli Association and Foundation, and through him, access was obtained to the plans of certain buildings. The collected data were analyzed using descriptive and thematic analysis techniques.

The study begins with an explanation of the fundamental principles and cultural elements of the Alevi faith, followed by a discussion of the historical development of cemevis. The architectural configurations of cemevis in Kayseri are then described, and examples are provided regarding how Alevi belief principles and culture have shaped these configurations. Contemporary cemevis exhibit modern architectural characteristics in terms of both structural systems and material usage. There is no common architectural language in the design of cemevis, and symbolic elements are generally limited to interior decoration.

Keywords: Art History, Turkish-Islamic Art, Cem House Architecture, Kayseri, Alevism.

[*] Lecturer, PhD, Kayseri Üniversitesi, Tomarza Mustafa Akıncıoğlu Vocational School, Department of Architecture and Urban Planning, Architectural Restoration Program, nbabacan@kayseri.edu.tr., ORCID: 0000-0001-8151-0739.

1. Giriş

Alevilik; inanç, ahlak, kültür ve toplumsal yaşamı bütüncül biçimde ele alan özgün bir düşünce sistemidir. Cem ibadeti, semah, musahiplik, sözlü kültür ve insan merkezli yaklaşım gibi temel unsurlar, Alevi toplumunun sosyal yapısını şekillendirdiği gibi cem evi mimarisinin oluşumunu da doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle Alevilikteki inanç ilkeleri ve kültürel değerler, yalnızca dini pratikler açısından değil; mekânsal organizasyon ve mimari biçimleniş açısından da önemli bir inceleme alanı oluşturmaktadır. Alevilik inanç ilkeleri ve kültürünün Kayseri'deki cemevi mimarisine yansımalarını ortaya koymak bu bildirinin konusunu oluşturmaktadır.

Araştırma Aleviliğin somut olmayan kültürel mirasının mimari mekân aracılığıyla nasıl yaşatıldığını göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

Cemevlerinin akademik olarak yeterince incelenmemesi nedeniyle mimari kimlik belirsizliği yaşanması, modern şehirleşmeyle birlikte geleneksel Alevi ibadet ve sosyal yaşam mekânlarının kaybolması ile Kayseri'deki cem evlerinin yerel kültür ve inanç ilkeleriyle ilişkisini ortaya koyan yeterli araştırmanın olmaması sebebiyle bu araştırmanın yapılmıştır.

1.1. Çalışmanın Amacı

Araştırmada konum, işlev, yönlenme, mekan kurgusu, taşıyıcı sistem, malzeme kullanımı, cephe tasarımı, iç mekan tasarımı vb. tasarım unsurlarının incelenmesi ve bu unsurlardaki simgesel anlamların tespit edilmesi amaçlanmaktadır.

1.2. Çalışmanın Önemi

Kayseri, farklı inanç ve kültürlerin tarih boyunca bir arada yaşadığı önemli Anadolu kentlerinden biridir. Kentte bulunan cem evleri, Alevi toplumunun inanç sistemi ile yerel mimari geleneklerin kesişimini göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Bu nedenle Kayseri örneği üzerinden yapılacak bir inceleme, hem yerel mimari kimliğin hem de Alevi inanç kültürünün mekâna yansıma biçimlerinin anlaşılmasına katkı sağlamaktadır. Alevilik inanç sisteminin mekânsal gereksinimlerini ortaya koyarak cem evi mimarisinin şekillenme süreçlerini açıklaması; cem, semah, musahiplik, meydan düzeni gibi ritüellerin mimari planlama üzerindeki etkilerini değerlendirmesi, Kayseri'deki cem evlerinin kültürel kimlik ve toplumsal aidiyet açısından taşıdığı değeri ortaya koyması, somut olmayan kültürel mirasın mimari mekân aracılığıyla nasıl yaşatıldığını göstermesi ve Türkiye'de sınırlı sayıda bulunan cem evi mimarisi çalışmalarına bölgesel bir örnek üzerinden akademik katkı sunması açısından önem taşımaktadır.

1.3. Çalışmanın Sınırlılıkları

Araştırma Kayseri il sınırları içinde faaliyet göstermiş, gösteren ve göstermesi planlanan cem evleri ile sınırlandırılmıştır. Araştırmada kentin

farklı sosyo-kültürel dokularına sahip merkez ve çevre ilçelerden örneklem alınarak çeşitlilik sağlanmıştır. Çalışmanın katılımcıları amaçlı örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Amaçlı örnekleme, bilgi açısından zengin durumları seçmeyi sağlayarak araştırmanın derinliğini artırır. Araştırmada dini aktörler ve cem evi dernek yöneticileri olmak üzere iki farklı katılımcı grubu yer almaktadır. Araştırmada iki temel nitel veri toplama tekniği kullanılmıştır. Araştırmada Hacı Bektaş-i Veli Cemevi ziyaret edilerek doğal ortamda yapılandırılmamış gözlemler yapılmış; cem salonu, hizmet bölümleri, sosyal alanlar ve ritüel alanları ayrıntılı biçimde incelenmiştir. Gözlemler sırasında plan şeması, mekanların işlevleri ve sembolik mimari ögeler vb. unsurlar kayıt altına alınmıştır. Hacı Bektaş-i Veli Cemevi'nde düzenlenen Kayseri Cemevi Alevi Akademisi dersleri dinlenilmiştir. Bunun yanı sıra cem törenine katılınarak ibadet ile mekan ilişkisi incelenmiştir. Doküman incelenmesi sırasında konu ile ilgili T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri belgeleri ve günümüz yayınlarından Alevilik ve cemevleri ile ilgili yazılmış makaleler, kitaplar, bildiriler ve tezler incelenmiştir. Ayrıca Kayseri Hacı Bektaş-i Veli Derneği ve Vakfı Başkanı Abbas TAN ile kişisel görüşmeler yapılmış ve Sayın Abbas TAN aracılığıyla Kayseri'deki bazı cem evlerinin çizimlerine ulaşılmıştır. Toplanan veriler betimsel analiz ve tematik analiz teknikleriyle çözümlenmiştir.

2. BULGULAR

Araştırmaya Alevilik inanç ilkeleri ve kültürünün temel unsurlarının açıklanarak başlanmış; sonra cem evlerinin tarihsel gelişimi anlatılmıştır. Kayseri'deki cem evlerinin mimari kurguları açıklanmış, daha sonra Alevilik inanç ilkeleri ve kültürünün bu kurguları şekillendirmesi ile ilgili örnekler verilmiştir. Bu doğrultuda cem ibadeti, semah, meydan düzeni, dede-talip ilişkisi, musahiplik ve toplumsal paylaşım gibi unsurların cem evi mekânlarının oluşumundaki etkileri ele alınmıştır. İncelenen cem evlerinin ortak bir mimariye sahip olup olmadığı tespit edildikten sonra çalışma sonlandırılmıştır.

2.1. Alevilik İnanç İlkeleri ve Kültürünün Temel Unsurları

Alevilik; Arapça bir kelime olup, "Ali'ye mensup", "Ali'ye ait anlamına gelmektedir. İslam ile ilgileri Hz. Ali sevgisi ile başlayan Anadolu insanının, İslam içi farklı bir inanç sistemidir (İpek, 2022, s.156-157).

Alevilik, Anadolu coğrafyasında tarihsel süreç içerisinde şekillenmiş, inançsal ve kültürel yönleriyle kendine özgü bir yapıya sahip olan önemli bir inanç sistemidir. İnsan sevgisi, hoşgörü, eşitlik, paylaşım ve toplumsal dayanışma gibi değerleri merkeze alan Alevilik; yalnızca dini bir anlayış değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel bir yaşam biçimi olarak değerlendirilmektedir. Alevi inanç sistemi; ritüelleri, ibadet anlayışı, sözlü kültürü ve ahlaki öğretisiyle Anadolu kültürünün önemli bileşenlerinden biridir (Ekinci, 2004).

Aleviliğin temel inanç yapısını "Hak-Muhammed-Ali" anlayışı oluşturmaktadır. Bu üçleme birbirinden bağımsız değil; aynı hakikatin farklı tezahürleri olarak değerlendirilmektedir. Özellikle Ali ibn Abi Talib, Alevilikte adaletin, ilmin ve manevi rehberliğin sembolü olarak önemli bir konuma sahiptir. Alevi öğretisinde Ehlibeyt sevgisi de temel inanç unsurlarından biridir (Ekinci, 2004).

Alevilikte temel ibadet biçimi "cem"dir. Cem "toplanma, bir araya gelme" anlamında kullanılan Arapça kökenli bir kelimedir. Alevilikte cem, topluca yapılan ibadet/erdem muhasebesi ve toplumsal bir araya geliş törenidir (Üçer, 2005).

Cem töreni Alevi ibadet biçimi olarak cemde zakirlerin bağlama ile deyişler okuduğu, semahların dönüldüğü, on iki imam vb. hatırlamalarının yapıldığı tören bütünüdür. Cem töreninde farklı görevleri üstlenen "on iki hizmet" uygulaması vardır. Bu uygulamada her hizmetin adı ve işlevi gelenekte belirgindir. Cem sonrası ortak yemek, lokma paylaşımı gibi ritüeller cem uygulamalarının ayrılmaz parçasıdır.

Semah, Alevilikte önemli bir ibadet ve ritüel unsurudur. Kadın ve erkeklerin birlikte icra ettiği semah, evrendeki dönüşü, insanın manevi yolculuğunu ve Hak ile bütünleşmesini simgelemektedir. Semah, dairesel hareketlerden oluşan, müzik eşliğinde icra edilen, kadın ve erkek birlikteliğine dayanan bir ritüeldir. Bu ritüel, Alevi inanç sisteminin eşitlikçi ve kolektif yapısını yansıtmaktadır (Üçer, 2005).

Dede-talip ilişkisi, Alevi toplumsal düzeninin temel unsurlarından biri olarak kabul edilmektedir. Alevi toplum yapısında "dede", dini ve toplumsal rehber konumundadır. Dedeler cem ibadetini yönetir, toplumsal anlaşmazlıklarda hakemlik yapar ve inanç rehberliği sağlar. Talip ise yolun takipçisi olan bireyi ifade etmektedir

Musahiplik, Alevilikte iki aile arasında kurulan manevi kardeşlik bağıdır. Bu kurum dayanışmayı güçlendirmekte, toplumsal birlik sağlamakta ve ahlaki sorumluluk bilinci oluşturmaktadır. Musahiplik sistemi, Alevi toplumunda sosyal düzenin korunmasına katkı sağlayan önemli geleneksel yapılardan biridir (Gül, 2018).

Alevilikte kadın ve erkek birlikte ibadet etmektedir. Kadınların cem ibadetine aktif katılım göstermesi, semah dönmesi ve toplumsal yaşamda etkin rol üstlenmesi Aleviliğin toplumsal eşitlik anlayışını, insan merkezli yaklaşımı ve ortak yaşam kültürünü ifade etmektedir (Üçer, 2005).

Alevi öğretisinin temel ahlaki sistemi "Dört Kapı Kırk Makam" anlayışıdır. Bu öğreti Şeriat, Tarikat, Marifet ve Hakikat olmak üzere dört temel aşamadan oluşmaktadır. İnsanın manevi olgunluğa ulaşmasını hedefleyen bu sistem, ahlaki gelişimi ve toplumsal sorumluluğu esas almaktadır.

Alevi kültüründe sözlü gelenek önemli bir yere sahiptir. Deyişler, nefesler ve halk ozanlarının eserleri inanç aktarımında temel araçlardan biri olmuştur. Bağlama ise kutsal kabul edilen önemli bir müzik aracıdır. Özellikle Pir Sultan Abdal ve Hacı Bektaş Veli gibi isimler Alevi kültürünün önemli temsilcileri arasında yer almaktadır (Gül, 2018).

Alevilikte insan-ı kâmil anlayışı doğrultusunda bireyin kendini geliştirmesi, topluma faydalı olması ve ahlaki olgunluğa ulaşması amaçlanmaktadır. Bu yaklaşım hoşgörü, adalet ve toplumsal barış anlayışını güçlendirmektedir. "İncinsen de incitme" anlayışı temel ahlaki ilke olarak benimsenmektedir.

Alevi inanç sisteminde paylaşma ve dayanışma önemli yer tutmaktadır. Lokma geleneği, birlik sofraları ve toplumsal yardımlaşma uygulamaları bu anlayışın temel örnekleridir. Bu kültür toplumsal aidiyeti güçlendirmekte ve ortak yaşam bilincini artırmaktadır (Ekinci, 2004).

2.2. Cem Evlerinin Tarihsel Gelişimi

Alevilerin ibadet ettikleri ve toplumsal bir araya geliş töreni yaptıkları mekâna cem evi denir. Cemevleri yalnızca ibadet mekânı değil; aş evi, eğitim ve kültür alanı, toplantı yeri gibi sosyo-kültürel fonksiyonlar da taşır. Cemevleri ve cem ritüelleri Alevilikte eşitlik, paylaşım, toplumsal barış ve hoşgörü gibi değerleri öne çıkarır. Cemevi aynı zamanda toplumsal denetim, hak ve sorumlulukların sorgulandığı bir mekandır.

Cem ayinlerinin tarihsel olarak mekânsal sabit "evler" ya da özel ibadet yapılarından önce, toplumsal ya da sosyal toplantı bağlamında açık alanlarda ya da toplulukların ortak alanlarında icra edildiği düşünülmektedir.

Alevi topluluklarının marjinal konumları, kamusal alanda ibadet mekanları inşa etmeyi zorlaştırmıştır. Bunun için cem ayinlerinin "mekansız" ritüeller olarak ortaya çıkıp zamanla mekan temelli yapılar etrafında biçimlendiği kabul edilmektedir (İbrahimoğlu, 2025).

Klasik bir cemevi mimarisinden söz etmek mümkün olmasa da Bektaşi tekke ve zaviyelerinin varlığı bilinmektedir (Güngör, 2010). Hacı Bektaş-ı Veli tarafından kurulan ve Balım Sultan tarafından kurumsallaştırılan Bektaşi tarikatı ile Anadolu'da Türk kültürü ve İslam dini yayılmıştır. Bektaşiler tekkelerde eğitim alıp ibadet etmişlerdir. Tekkeler cem yapılacak yer, türbe, çilehane, sohbet odaları, derviş odaları, misafirhaneler, kiler ve mutfaktan oluşmaktaydı. Tekkeler 7-8 ya da 12 köşeli olarak yapılırlardı (Bahadır, 2018).

17. yüzyılda yaşamış ünlü seyyah Evliya Çelebi seyahatnamesinde Kayseri'de bulunan tekkeleri anlatmıştır. Bu tekkeler arasında Seyyid (…) ve Seyyid Battal Cafer Gazi Tekkesi, Koyun Baba Tekkesi ve Kalenderler Tekkesi olmak üzere Kayseri'de üç tane Bektaşi tekkesinin varlığından söz etmiştir.

Evliya Çelebi, Seyyid (…) ve Seyyid Battal Cafer Gazi Tekkesi'ni anlatırken Kırk Nisalar'ın (kırk kızlar) gömülü olduğu yer olduğu için büyük bir ziyaret yeri olduğundan bahsetmiştir (Çelebi, Evliya Çelebi Seyahatnamesi 3. Kitap 1. Cilt, 2012). Günümüzde Kırk Kızlar Türbesi Seyyid Battal Gazi Camii'nin haziresinde yer almaktadır. Buna göre Seyyid Battal Gazi Camii ise Seyyid Battal Cafer Gazi Tekkesi olmalıdır. Seyyid Battal Gazi Cami'nin kimin tarafından, ne zaman yapıldığı net olarak bilinmemekle beraber, Arap yazarlar 12. yy'da Kayseri'de Battal Gazi adına bir cami olduğundan bahsetmişlerdir (Yurdakul & Çayırdağ, 2007). Bu bilgiler ışığında Seyyid Battal Gazi Camii'nin (o dönemde Seyyid Battal Cafer Gazi Tekkesi) Bektaşiler için yapılmadığı, Evliya Çelebi'nin Kayseri'ye geldiği 1649 yılında yapının Bektaşi tekkesi olarak kullanıldığı sonucuna ulaşılabilir.

Evliya Çelebi'nin bahsettiği ikinci tekke Koyun Baba Tekkesi'dir. Yılanlı Dağı'nda her yeri gören bir konumda bulunan (Çelebi, Evliya Çelebi Seyahatnamesi 3. Kitap 1. Cilt, 2012) Koyun Baba Tekkesi, günümüze ulaşamamış, sonradan tekkenin yerine türbe inşa edilmiştir. Koyun Baba adıyla bilinen bir yatır için inşa edilen türbe, günümüzde tekke mimarisinin özelliklerini taşımamaktadır (İpek, Kayseri'de Koyunbaba, 2016).

Evliya Çelebi'nin bahsettiği üçüncü tekke ise Kalenderhane Tekkesi'dir. Evliya Çelebi bu tekkeden bahsederken Bektaşilerin ara sıra şehre gelip bir şeyler topladığını anlatmaktadır (Çelebi, Evliya Çelebi Seyahatnamesi 3. Kitap 1. Cilt, 2012). Osmanlı 16.yüzyıl tahrirlerinde Kalenderhane Mahallesi (günümüzde Sahabiye Mahallesi civarı) ismi geçmektedir. "Vakf-ı Zaviye-i Kalenderhane" başlığı altında Kayseri'nin merkezinde bir tekke olduğundan bahsedilmektedir. 1972 tarihinde özel mülkiyete geçmiş olan tekke, daha sonra konut olarak kullanılmıştır. Kalenderhane Tekkesi 1974 yılında, etrafındaki yapılarla birlikte, Belediye tarafından yıktırılmıştır (Çayırdağ, 2013).

Şekil 1: 1972 yılında Kalenderhane Tekkesi'nin Görünüşü (Çayırdağ, 2013)

Rıza Yıldırım, Alevi tarihini üç döneme ayırmıştır. Bunlar:

"1. Oluşum Dönemi (11. yüzyıl -15. yüzyıl)

2. Safevi (Kızılbaş) Dönemi (16. yüzyıl -19. yüzyıl)

3. Modern Alevilik Dönemi (20. yüzyıl ortalarından itibaren devam eden süreç)" (Yıldırım, 2012)

İlk iki dönem Aleviliğin şekillendiği dönemdir. Aleviliğin (Kızılbaşlık) inanç esasları, ritüelleri (ibadet) ve dini-sosyal yapılanması şekillenmesi bu dönemlerde olmuştur. Safevi şeyhleri/şahları liderliğinde biçimlenen bu yapı, köklü bir değişime uğramadan 20. yüzyılın sonlarına kadar gelmiştir (Yıldırım, 2012).

Aleviliğin ilk iki döneminde cem törenleri kırsal bölgede gerçekleştirilmiştir Mahir Polat Kayseri'nin Sarız ilçesinin üç köyünde, üç adet yapı tespit etmiştir. Bunlar Sarız Küçüksöbeçimen Köyü Küçüksöbeçimen Ocak Evi, Kayseri Sarız Küçük Örtülü Köyü Baba Mansur Ocak Evi ve Sarız Oğlakkaya Köyü Mehmet Ali Dede Damı'dır.

Baba Mansur Ocağı'nın bir alt kolu olan Araboğlu Ocağı, 19. yüzyılın ikinci yarısında Sarız Küçüksöbeçimen Köyü'ne göç etmiştir. Bu dönemde Sarız Küçüksöbeçimen Köyü Küçüksöbeçimen Ocak Evi'nin inşa edildiği düşünülmektedir. Araboğlu'nun 1880'lerde bir dönem kaldığı ev, ocak evi olarak kabul edilmektedir. Ahşap direkli ve kirişli olan yapı, mimari kurgusu anlaşılamayacak derecede bozulmuştur. Ahşap direkler üzerinde bulunan H. 1319 (M.1901) ve H. 1321 (M. 1903) yıllarında yapı onarılmıştır (Polat, 2023).

Şekil 2: Sarız Küçüksöbeçimen Araboğlu Ocak Evi (Polat, 2023)

Şekil 3: Sarız Küçüksöbeçimen Araboğlu Ocak Evi Tarihinin Yazıldığı Yer

Sarız İlçesi'nin Küçük Örtülü köyünde Baba Mansur Ocağı dedelerinin yaptığı tarihi bir cemevi bulunmaktadır. Yapı ahşap sütunlarla üç nefe bölünmüştür. Kapının karşısında bulunan ocak ve orta nef, iki sütunun taşıdığı ahşap sütunlar üstünde yükselen yedi kademeli bir kırlangıç örtü ile örtülmüştür.

Şekil 4: Kayseri Sarız Küçük Örtülü Köyü Cemevi'nin Kırlangıç Örtüsü (Polat, 2023)

Şekil 5: Kayseri Sarız Küçükörtülü Baba Mansur Ocak Evi'nin Ocağı (Polat, 2023)

Sarız ilçesinin Oğlakkaya Köyü'nde Mehmet Ali Dede Damı ise günümüze ulaşamamıştır. Bu cemevinin de Küçük Örtülü'de bulunan Baba Mansur Ocağı gibi kırlangıç kubbeli ve ahşap direkli bir yapı olduğu öğrenilmiştir (Polat, 2023).

1925 yılında tekke ve zaviyelerin kapatılmasından sonra Aleviler dikkat çekici, bağımsız bir cemevi yapmak yerine, geniş evlerin bir odasında toplanılarak cem törenleri yapmışlardır (Doğanbaş, 2007). Kayseri bölgesinde de bu durum geçerlidir. Sayın Abbas Tan kişisel deneyimlerine dayanarak Kayseri'nin Sarız İlçesi İncemağara Köyü'nde kendi evlerinin "el damı" olarak adlandırılan mutfak bölümünde, odanın bütün pencereleri yastık konularak kapatıldıktan sonra, köylülerin toplanıp ibadet ettiğini, bu sırada kapının önünde ve evin arkasında bekçilerin beklediğini ifade etmiştir (Tan, Kişisel Görüşme, 2025).

1960'lardan sonra başlayan köyden kente göç olgusu Alevi topluluğunu da etkilemiş, kent yaşamının getirdiği yeni yaşam şartları Aleviliği dönüşmeye mecbur bırakmıştır (Yıldırım, 2012) Bu dönemde dergah/tekke yapı tipinin dışında, Alevi topluluğun dini ve kültürel ihtiyaçlarına cevap verecek, kent merkezlerinde yer alan cemevlerine ihtiyaç duyulmuştur (Ülger, 2013).

1970 yıllardan sonra Alevi topluluğu Avrupa'daki gibi vakıf ve dernekler kurmaya yönelmiştir. Cem erkânlarını vakıf, dernek ve kültür evlerinde yapmaya çalışmışlar ve bu mekanlara cemevi demişlerdir (Rençber, 2012) .

1996 yılında, Cem Vakfı (Cumhuriyetçi Eğitim ve Kültür Merkezi Vakfı) tarafından bu ihtiyaca cevap verebilecek, ulusal ölçekte bir Cem Kültür Evi Mimari Proje Yarışması açılmasına karar verilmiştir. 84 projenin katıldığı yarışmada 7 projeye birincilik ödülü verilmiş, 5 proje ise satın almaya değer görülmüştür (Ülger, 2013).

2.3. Alevilik İnanç İlkeleri ve Kültürünün Kayseri'deki Cemevi Mimarisini Şekillendirmesi

Kayseri'de ilk cemevi 2011 yılında yapılan Kayseri Hacı Bektaş-i Veli Cemevi'dir. Kayseri Hacı Bektaş-i Veli Cemevi, Alevi topluluğun en yoğun olduğu yaşadığı yer olduğu için, Melikgazi İlçesi'ne bağlı Battalgazi Mahallesi'nde konumlandırılmıştır. Bu cem evi aynı zamanda Kayseri'deki en büyük cemevidir. Kayseri Hacı Bektaş-i Veli Cemevi'nde cem salonu, dede odası, dede köşesi, misafirhane, akşam kursları ve üniversiteye hazırlık kursları, vb. için derslikler, konferans salonu, oturma yerleri, kadın ve gençlik kolları için odalar, ozan odaları, personel odası, saymanlık odası, ikinci el giysi odası, kütüphane, mutfak, yemekhane, depo, morg ve taziye kabul salonu bulunmaktadır. Çeşitli fonksiyonlar taşıyan mekanlara sahip olan cemevi ibadet mekanının dışında sosyo-kültürel ihtiyaçları da karşılamakta, dayanışmayı güçlendirmektedir.

Şekil 6:Kayseri Hacı Bektaş-i Veli Cemevi (Babacan, 2025)

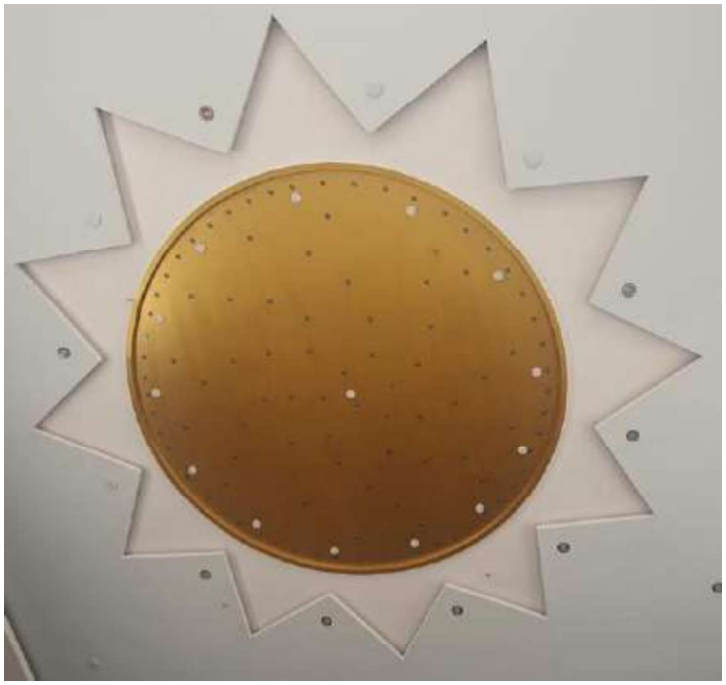
Kayseri Hacı Bektaş-i Veli Cemevi'nin dışından cem salonuna kadar 4 kapıdan geçilerek ulaşılmaktadır. Bu 4 kapı Alevilikteki 4 kapı-40 makam anlayışını sembolize etmektedir. 4 kapı şeriat, tarikat, marifet ve hakikat ya da hava, ateş, su, toprağı simgelemektedir (İpek, Atalay, Serdar, & Işık, 2010).

Cem salonunda Hak, Muhammed, Ali ya da başka bir görüşe göre Halk, doğa, canlıyı simgeleyen 3 direk bulunmaktadır. Cem salonunun üst

örtüsünün ortasında 12 kenarlı kesik bir külahı andıran bir şekil bulunmaktadır. Bu şeklin yanları ve içi süslenerek 12 köşeli yıldızlar oluşturulmuştur.

Şekil 7: Kayseri Hacı Bektaş-i Veli Cemevi'nde Bulunan Cem Salonu (Babacan, 2025)

Şekil 8: Kayseri Hacı Bektaş-i Veli Cemevi'nin Giriş Holü'nün Tavanında Bulunan Süsleme (Babacan,2025)

Bu tasarıma benzer bir tasarım giriş holünün tavanında da mevcuttur. Giriş holünde ortada yuvarlak bir şeklin etrafı 12 köşeli yıldızla çevrelenmiştir. 12 sayısı Alevilikte sembolik anlamı olan bir sayıdır, bu sayı 12 imam ya da 12 nuru simgelemektedir.

Kayseri'de Aleviler en çok Sarız İlçesi'nde yaşamaktadırlar. Bunun yanı sıra Bünyan, Develi, Felahiye, Kocasinan, Melikgazi, Pınarbaşı, Sarıoğlan, Kırkısrak, Tomarza, Yahyalı ve Yeşilhisar ilçelerinde olmak üzere toplamda 48 yerleşim yerinde Aleviler yaşamaktadır (İbrahimoğlu, 2025). Kayseri'deki Alevîler homojen bir yapı göstermemekte; ilçe düzeyinde toplulukların kendi iç dinamikleri, tarihsel yerleşimleri, etnik/yerel kimlikleri ve inanç yorumları farklılık arz etmektedir. Örneğin Kayseri'nin Sarız İlçesi'nde yaşayan bir grup Alevî topluluk "Hakikatçi Alevîler" olarak adlandırılmış, dedelik gibi klasik Alevî kurumlarına mesafeli durmuş; inancı bir kültür ya da yaşam biçimi olarak görmüş ve ritüelleri daha çok kültürel olarak sürdürmüşlerdir (Kan, 2021).

Kayseri'de yaşayan Alevi topluluğu için Kayseri'nin merkezinde yer alan cemevinden sonra 20 adet cemevi daha yapılmıştır. Bu cemevlerinden 12 tanesi Sarız'da, dört tanesi Develi'de, iki tanesi Pınarbaşı'nda, bir tanesi Sarıoğlan'da ve bir tanesi Felahiye'de bulunmaktadır (Tan, Kişisel Görüşme, 2025).

Cemevlerinin yapımı Kayseri'nin ilçelerinde devam etmektedir. Bunlardan Sarız İlçesi Darıdere ve Gümüşali mahallerindeki cemevlerinin planlarına ulaşılmıştır[1].

Şekil 9: Sarız İlçesi Darıdere Mahallesi Cemevi Zemin Kat Planı

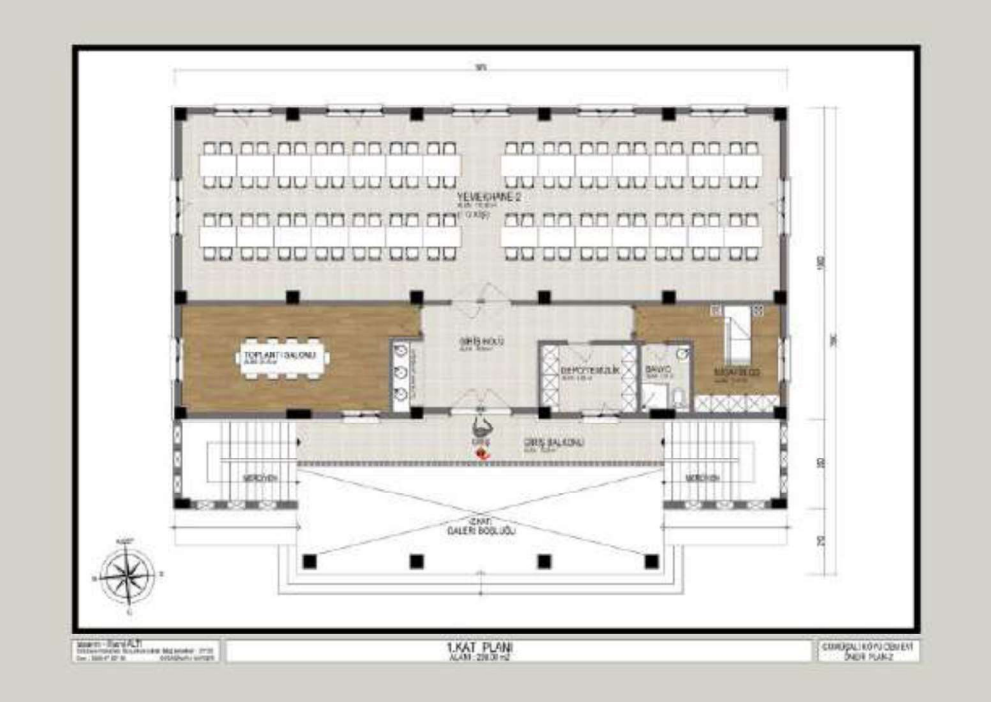
[1] Cemevi planlarının temin edilmesini sağlayan Sayın Abbas Tan'a çok teşekkür ederim.

Şekil 10: Sarız İlçesi Darıdere Mahallesi Cemevi Birinci Kat Planı

Şekil 11: Sarız İlçesi Gümüşali Mahallesi Cemevi Zemin Kat Planı

Şekil 12: Sarız İlçesi Gümüşali Mahallesi Cemevi Birinci Kat Planı

3. SONUÇ

Alevilerin ibadet ettikleri ve toplumsal bir araya geliş töreni yaptıkları mekâna cem evi denir. Cemevleri yalnızca ibadet mekânı değil; aş evi, eğitim ve kültür alanı, toplantı yeri gibi sosyo-kültürel fonksiyonlar da taşır. Cemevleri kurulmadan önce cem törenlerinin açık alanlarda ya da toplulukların ortak alanında yapıldığı düşünülmektedir. 17. yüzyılda Kayseri'de üç Bektaşi tekkesi bulunmaktadır. Bunun dışında Aleviler kırsal alanda geniş evlerin bir odasında toplanılarak cem törenleri yapmışlardır.

Kayseri'de19. yüzyılda yapılan ocak evlerinin ortak noktası yapıların ahşap direkli ve kırlangıç örtülü olmasıdır. Ahşap strüktür kullanımı dönemin diğer sivil mimari örnekleriyle uyumlu olmanın bir sonucu olabilir. Kırlangıç örtü ise bölgedeki başka cemevlerinde de kullanılmıştır.

Ocak evlerinde bulunan kırlangıç örtünün yedi kademeli olmasının ise sembolik bir anlamı vardır. Alevilikte 7 sayısı ise 7 Ulu Ozan, 7 gök, 7 yer, 7 hat, 7 derya, 7 ayet, 7 tamu, 7'ler, 7. imam, 7 aza, 7 başlı ejderhayı simgelemektedir (Keleş, 2017).

Sonuç olarak, günümüzde yapılan cemevleri hem strüktürel hem de malzeme kullanımıyla çağdaş mimari özellikler taşımaktadır. Cemevlerinin mimari kurgularında ortak bir dil olmayıp sembolik unsurlar genellikle iç dekorasyonla sınırlı kalmıştır. Çağdaş cemevlerinde, Alevi kültüründeki kadın-erkek eşitliği, birlik, paylaşım ve dairesel cem düzeni gibi, Alevilikteki ritüel düzeni ve sembolik anlamlarının mimari kurgu ile tam olarak

yansımadığı ancak minder dizilimi gibi iç dekorasyon ögeleriyle yansıtılmaya çalışıldığı tespit edilmiştir. Kayseri'deki cemevlerinin tipolojik olarak sınıflandırılabilmesi ve yerel etkilerin belirlenebilmesi için Kayseri'de daha çok tarihi cemevinin tespit edilmesi ve yeni inşa edilen cemevlerinde form, mimari kurgu, cephe tasarımı, yönlenme gibi ortak bir fikir etrafında tasarım geliştirmeleri gerektiği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Aslan, Ş. (2024). *Aleviler/ Aleviler Saha Araştırmaları Konferansları-I Alevi Topluluklar.* İstanbul: GADEV Alevi Akademisi Yayınları.

Bahadır, İ. (2018). Dini Mekanda Kutsalın Tasviyesi: Tekkeden Cemevine Geçiş. *Uluslararası Geçmişten Geleceğe Alevilik Sempozyumu* (s. 43-57). Ankara: Alevi İnanç Birliği Vakfı .

Çayırdağ, M. (2013). Kayseri Ansiklopedisi Cilt 3. *Kalenderhane*. İstanbul: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.

Çelebi, E. (2012). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi 3. Kitap 1. Cilt.* Ankara: Yapı Kredi Yayınları.

Çelebi, E. (2017). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi: İstanbul.* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Doğanbaş, M. (2007). Cemevi Mimarisine Giriiş (Amasya Örnekleri). *2. Uluslararası Türk Kültür Evreninde Alevilik ve Bektaşilik Bilgi Şöleni Bildiri Kitabı*, (s. 1517-1529). Ankara.

Ekinci, M. (2004). Alevîliğin Temel Kaynaklarından Biri Olan

Buyruk'un İman ve İslam Esasları Açısından Bir Değerlendirilmesi. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13(13), 7-41.

Eröz, M. (2014). *Türkiye'de Alevilik Bektaşilik.* İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Gül, İ. (2018). *Aleviliğin Temel Esasları ve Alevi Erkanı*. Özkan Gül, Editör, Samsun: Ceylan Ofset, 1-111.

Güngör, Ö. (2010, Haziran). Cemevi Konusuna Sosyolojik Bakış Denemesi. *Toplum Bilimleri Dergisi, 4*(7), 123-136.

İbrahimoğlu, Y. (2025). Türkiye'de Alevilik Temalı Tezlere Konu Olan Cemevlerinin Dünü, Bugünü ve Yarınına Dair Bir İnceleme: İslam Mezhepleri Tarihi Örneği. *Mezhep Araştırmaları Dergisi*, 67-84.

İpek, Y. (2016). Kayseri'de Koyunbaba. *Uluslararası Nehrin Piri: Koyunbaba Sempozyumu* (s. 373). Çorum: Salmat Basım Yayım Ambalaj San. ve Tic. Ltd. Şti.

İpek, Y., Atalay, E., Serdar, M., & Işık, H. (2010). *Şia'dan Kızılbaşlığa Türklerde Alevilik.* İstanbul: Bizim Kitaplar.

Kan, A. (2021). Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. *Hakikatçi Alevilik (Sarız Örneği)*. Nevşehir.

Keleş, R. (2017). Yedi Ulu Ozan'ın Yedi Sembolizmi. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaşı Veli Araştırma Dergisi* , 49-79.

Koç, A., & Koçak, A. (2021). Kültürel Bellek Mekanı ve Cemevleri: Garip Dede Cemevi Örneği. *Sosyal Bilimler Işığında Doğa, İnsan, Toplum ve Kültür*, 97-117.

Mustafa AÇA, M. A. (2021). Kültürel Bellek Mekânı ve Cemevleri: Garip Dede Cemevi Örneği. A. K. Almira KOÇ içinde, *Sosyal Bilimler Işığında Doğa, İnsan, Toplum ve Kültür* (s. 97-117). Çanakkale: Paradigma Akademi Basın Yayın Dağıtım.

Polat, M. (2023). Anadolu'da İslami Heterodoks Toplulukların İbadet Mekânlarının Mimari Özellikleri. İstanbul.

Rençber, F. (2012). Alevi Geleneğinde "Cem Evi"nin Tarihse Kökeni. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 73 -86.

Tan, A. (2018). *Türkiye Genelinde Alevi Köyleri.* Ankara: Ürün Yayınları.

Tan, A. (2025, Ekim). Kişisel Görüşme. (N. Babacan, Röportajı Yapan)

Üçer, C. (2005). Geleneksel Alevîlikte İbadet Hayatı Ve Alevîlerin

Temel İslâmî İbadetlere Yaklaşımları. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi,* 5(3), 161-189.

Ülger, G. (2013). İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi. *Tapınma Ritüeli İle İbadet Mekanı Arasındaki İlişkinin Göstergebilimsel Bağlamda Okunması: Cemevi Yapıları*. İstanbul.

Üzüm, İ. (2018). *Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Alevilik.* Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Yıldırım, R. (2012). Geleneksel Alevilikten Modern Aleviliğe: Tarihsel Bir Dönüşümün Ana Eksenleri. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 135 - 162.

Yolcu, M. A. (2018). Kent Ortamında Aleviliğin Yeniden İnşasında Cemevlerinin Rolü: Altınoluk Cemevi Örneği. *IV. Uluslararası Alevilik ve Bektaşilik Sempozyumu Bildiriler Kitabı (18-20 Ekim 2018 Ankara)*, (s. 773-780). Ankara.

Yurdakul, E., & Çayırdağ, M. (2007). Kayseri Battal Gazi Camii ve Kırk Kızlar Türbesi. *Vakıflar Dergisi*(30), s. 271-294.